

באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרינו:

היבטים לשוניים בפרשות מטות מסעי פה

דקדוקי מילים וטעמים והדרכה לקורא במטות מסעי, בהפטרות שמעו ובראשון של דברים

יש לשים לב ולהקפיד על המפיקים המופיעים לעתים קרובות בקריאה זו ולא להיכשל, לדוגמא, בין 'אשה' ל'אשה':

ל ג אֹ-הַשֶּׁבַע: במלעיל לְאֶסֶר אל"ף בשוא נח, אינה נחה ואינה בחטף

ל ה כָּל-נִדְרֶיהָ: כבר שמעתי קוראים 'המקפידים' לבטא יו"ד אחר הרי"ש, טעות קריאה ממש!¹

כמובן שנכון הדבר גם לגבי וְאֶסְרֶיהָ

ל ו שְׁמַעוּ: השי"ן בקמץ קטן, אין לבלוע את העי"ן, לא שומו, וכן בפסוקים הבאים. וַיֵּל: אין

להשמיע את האל"ף של תחילת שם ה', יש לקרא כאילו כתוב 'ודוני'. יִסְלַח-לָהּ: געיה ביו"ד, עם

זאת הסמ"ך בשוא נח

ל י וְנִדְרֵהָ הנר"ן בצירי

ל יג וְלֶאֱסֶר: הלמ"ד בשווא נח

ל יד כָּל-נִדְרֵהָ: הנר"ן בצירי. לְעֵנֶת: הנר"ן בדגש חזק, לשון עינוי הנפש

לא יג עליית שני (מחוברים)

לא ו וְכָל הַקִּדָּשׁ: במרכא תביר ולא בזקף²

לא יד מִצָּבָא: דגש חזק בצד"י והשווא הוא נע, אחרת עלול להישמע 'מצווה'

לא טו הַחֲיִיתָם: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד בחירק מלא

לא טז לְמִסֵּר-מַעַל: הסמ"ך בקמץ חטוף

לא יט בְּחָלָל: העמדה קלה בב"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע

לא כג וְכָל אִשָּׁר לֹא-יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָמִים:

יש להאיץ מעט את קריאת תיבת בָאֵשׁ להסמיכה לתיבה הקודמת שהרי הטפחא הוא המפסיק

העיקרי ולא התביר: וְכָל אִשָּׁר לֹא-יָבֹא בָאֵשׁ - תַּעֲבִירוּ בָמִים

לא כז תַּפְשִׁי: הפ"א בשווא נע

לא כח וְהִרְמַתְּ מֶכֶס: במלרע, אין טעם נסוג אחר

לא לב בָּזְזוּ: זי"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, כן הדבר גם בהמשך

בפס' כג

לא מט עֲבַדְיָה נִשְׂאוּ: כך היא ההטעמה ולא במונח-זקף כקורן ודומיו

לב א עליית שלישי

יַעֲזֹר: העי"ן בשווא נח וכן בפס' ג וַיַּעֲזֹר

¹ היו"ד אחרי סגול או אחרי צירי כאילו לא כתובה, ואינה משפיעה על ההברה שלפניה. הן בהברה אשכנזית והן בספרדית.

² כך בברויאר ובמפעל הכתר, ולא כקורן וסימנים; באיש מצליח הטעים נכונה במרכא תביר.

לב ג ³ וְשָׁבָם: שִׁי"ן שמאלית	
לב ו תִּשְׁבוּ פֹה: טעם נסוג אחר לת"ו	
לב ח בְּשִׁלְחִי: הש"ן בקמץ קטן	
לב יא לֹא-מִלֹּא': הלמ"ד ללא דגש ובשוא נח וכן בפסוק הבא, עם זאת יש לבטא את האל"ף, לא מילו!	
לב יג הָרַע: רי"ש בפתח	
לב יט בָּאָה: הטעם בב"ת מלעיל, הקורא מלרע הופך ללשון בינוני (הווה)	
לב כ עליית רביעי	
אם-תִּחְלָצוּ: מרכא בחי"ת כטעם משנה, כך הוא במדויקים	
לב כד לְצַנְאֲכֶם: הנ"ן בפתח והאל"ף חטופה	
לב כה עֲבַדְיָה יַעֲשֹׂו: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך לפי ברויאר והמדויקים	
לב כו יְהִי-שֵׁם: געיה ביר"ד	
לב כז וְעַבְדִּי יַעֲבֹר: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך הדבר לפי ברויאר והמדויקים ⁴	
לב לה וַיִּגְבְּהָה: היר"ד בקמץ קטן	
לב לח וְאֶת-שְׁבִמָּה: ש"ן שמאלית	
לב לט וַיִּזְרַשׁ אֶת-הָאֲמָרִי אֲשֶׁר-בָּה: טעם טפחא בתיבה וַיִּזְרַשׁ	
לב מב לָהּ: ללא מפיק	
לב ג מֶרְעַמָּסֶס: העי"ן בשווא נח והמ"ם אחריה בשווא נע ⁵	
לב ד וַיִּבְאֵלְהִיָּהֶם: האל"ף כלל אינה נשמעת	
לב ט שְׁתִּים עֶשְׂרֵה: לפי ברויאר כך צריכה להיות ההטעמה ⁶	
לב יד וְלֹא-הָיָה שֵׁם: טעם נסוג אחר לה"א הראשונה	
לב יט מִרְתָּמָה: המ"ם בצירי ולא בחירק מפני הרי"ש הבאה אחריה, כלל זה יפה גם בהמשך	
לב כב בְּקִהְלָתָהּ: הקו"ף בשווא נח, לעומת זאת בפס' הבא מְקַהְלָתָהּ הקו"ף בדגש חזק ובשווא נע	
לב כט בַּחֲשֻׁמָּנָה: במלרע	
לב לד בְּעִבְרָנָה: במלרע	

³ פסוק זה אינו מתורגם ע"י אונקלוס בתרגומים המדויקים. התרגום המופיע בדפוסים הוא תרגום אחר

⁴ הדגש במקרה של אתי מרחיק יבוא רק בהברה מוטעמת, דהיינו, כאשר המילה השנייה מוטעמת בהברתה הראשונה. אות בראש המילה בגעיא אינה נחשבת מוטעמת.

⁵ יתכן שינוי משמעות אם יקרא עי"ן פתוחה

⁶ תורה קדומה בחלק הדקדוק, בשם מהר"ב (רבי יחיא בשי"ר): 'ספרים אחרים באזלא גרש'. יש בהבדל זה כדי ללמד על טיבו של השווא הבא בראש תיבת שתי-שתיים. הערה: טיבו של השווא הוא במחלוקת מדקדקים ראשונים. ספק אם מן התבונה להכריע כך במחלוקת, או לאמר שבחלק מהפסוקים ש"ן של שתיים בשווא נע, ובחלקם – בשווא נח.

לג מא בַּצְלֻמָּנָה: מלרע

לג מה בְּדִיבֵן גָּד: בְּדִיבֵן מלרע, אין טעם נסוג אחור וכן בפסוק הבא
לג מז דְּבַלְתִּימָה: היר"ד בשווא נח על אף שהיא באה אחרי תנועה גדולה⁷
לג מט הִישָׁמַת: היר"ד בשווא נח

לג נ עליית חמישי

לג נב כָּל-מְשֻׁכֵּיתָם: שי"ן שמאלית

לג נג וַיִּשְׁבְּתָם-בָּהּ: געיה בוא"ו

לג נד אֲשֶׁר-יֵצֵא לוֹ: טעם נסוג אחור ליר"ד

לג נה לְשָׁכִים: שי"ן שמאלית.

לג ו וַצִּרְרוּ: רי"ש ראשונה בשווא נע ולא בחטף

לג ז ב אֶל-הָאָרֶץ כְּנָעַן: תיבת הָאָרֶץ בה"א הידיעה

לג ד וַעֲבַר צִנְה: טעם נסוג אחור לעי"ן

לג ה נַחֲלָה: במלעיל

לג ו זָה-יָהִיָּה: היר"ד אינה דגושה, כן הדבר בשני הפסוקים הבאים

לג י שְׁפָמָה: שי"ן ימנית!

לג יא וַיֵּרֶד הַגְּבֹל: השני בפסוק, בזקף קטן ולא ברביע

לג יד הָרְאוּבֵנִי: האל"ף כלל אינה נשמעת, כאילו כתוב 'הרובני'⁸

לג טז עליית ששי

לג כ וּלְמִטָּה בְּנֵי שְׁמֵעוֹן: מונח זקף קטן במדויקים⁹

לג כב בֶּן-יִגְלִי: היר"ד בקמץ קטן

לג כח כַּדְהָאֵל: הה"א בשווא נח, יש לקרוא כאילו יש בה מפיך. להבדיל מ"פְּדָהצור" שהה"א נחה ואינה נשמעת

לג ב לְעָרִים: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מיועד

לג ד וּמִגְרָשִׁי: הרי"ש בשווא נע, אין לחוש לאותם דפוסים אשר ניקדוה בחטף

לג ה אֲלָפִים בְּאַמָּה: טעמים נדירים¹⁰

לג ז וּשְׁמָנָה: במלרע

לג ט עליית שביעי

⁷ כך הדבר כאשר התנועה הגדולה באה בהברה מוטעמת.

⁸ בכתר ארם צובא יש סימן רפי על האלף להראות שהיא אינה נהגית.

⁹ לא מרכא טיפחא אתנח (היידנהיים וקורן)

¹⁰ גם הניגון שלהם אינו ידוע להרבה. בכתבי היד הסימן של קרני פרה (או פזר גדול) הוא כצורת V מעל האות, משום מה המדפיסים סימנו שתי תלישות. גם סימן זה לתלישא הוא המצאת המדפיסים, בכתבי היד תלישא קטנה היא עיגול מעל האות האחרונה, וגדולה – מעל הראשונה. בספר אם למקרא של ר' שריה דבליצקי ז"ל כתב: "והניגון הוא כמו פזר ותלישא גדולה ותלישא קטנה. מנחת כליל."

לה יב עָמְדוֹ: העי"ן בקמץ קטן

לה טז רָצַח הָוָא: געיה בחי"ת, כך הדבר לפי ברויאר, תוכנת הכתר וכן בתורה קדומה¹¹

לה כ יִהְיֶה־פָּנּוּ: הה"א בשווא נח והדל"ת בדגש קל ובחטף קמץ. בִּצְדִיָּה: הדל"ת בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק וקמוצה, אין לקרוא 'בצדיאה'

לה כה וַיָּשֶׁב בָּהּ: טעם נסוג אחור ליו"ד. וְאַחֲרֵי מוֹת: ואחרי במרכא ולא במקף

לה לג שָׁפְכוּ: השי"ן בחולם לא בקמץ חטוף, לכן הפ"ה בשוא נע

לו ב אֶת-אֲדֹנִי צֹנָה ה'..... וְאֲדֹנִי צֹנָה בָּה': בראשון הצד"י בחירק ובשני – בקיבוץ

לו ט מִמָּטָה לְמָטָה: בשתי המילים הטי"ת בסגול

לו יא מפטיר

הפטרות מסעי, ירמיהו ב ד-כח, ג ד:

ב ה מֶה-מָּצְאוּ: דגש חזק במ"ם מדין דחיק. וַיִּהְיֶה־לּוֹ: הה"א בשווא נח

ב ו לֹא-עָבַר בָּהּ: טעם נסוג אחור לעי"ן

ב ח פָּשְׁעוּ בִּי: טעם נסוג אחור לפ"א

ב ט כְּתִיבִים: הת"ו בחירק חסר והי"ד אחריה בחירק מלא ודגושה

ב יב וַשִּׁעֲרוּ: שי"ן שמאלית.

ב יג חָרְבוּ: החי"ת בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשווא נח¹²

ב טו לְשֹׁמֵה: המ"ם בדגש חזק ובמלרע, מלשון שממה

ב יז תַּעֲשֶׂה-לָּךְ: געיה בת"ו. עֲזִיבֶךָ: העי"ן בקמץ קטן וכן הוא בהמשך יט

ב יט פָּחַדְתִּי: במלרע, יש לשים לב לא לשכל את תנועות החי"ת והדל"ת

ב כ צָעָה: יש להקפיד על קריאת העי"ן, אחרת זה משנה את המשמעות

ב כא שוֹרֵק: שי"ן שמאלית ומלרע. נִהַפְּכָה: הה"א בשווא נח והפ"א אחריה בדגש קל

ב כג מְשַׁרְכֶּת: שי"ן שמאלית

ב כד בַּחֲדָשָׁה: החי"ת בקמץ קטן.

ימָצְאוּנָה: הטעם באל"ף, נו"ן בשווא נח והה"א בקמץ, יש לקרוא ימצאוֹנָה

ב כז אֲבִי אֶתָּה: שתי המילים מלעיל, האל"ף של אֶתָּה בפתח. יִלְדָּתָנוּ: (לפי הקרי) הדל"ת בשוא נח, לא בחירק!

¹¹ בחלק הדקדוק מסביר: 'כל 'רצח הוא' שבא כאן בענין, יש לקרות תיבת רצח בינוני, לא לעיל ולא לרע' (הכוונה לא מלעיל ולא מלרע). א"ה: אחרי המחילה לא ניתן ליאמר כלל. כל המהות של פתח גנובה היא הוספת פתח במקום שוא נח הברה סגורה בסוף המילה. כלומר "רוצח" על משקל "פֻּתַּח", המילה היא מלרע אלא שלנוחות הקריאה הוסף פתח לפני הגרונית. דובר כבר בעבר, שכנראה עיקר סיבת המתג כאן, הוא כדי להפריד בין הח' והה' הבאות ממוצא אחד. מהרי"ץ לשיטתו בענין פשטא במילה כזו, אבל גם בזה דבריו אינם מובנים.

¹² החי"ת מנוקדת בחטף קמץ בכמה ספרים, בהם כתר ארם צובה. אך אין חטף לפני שוא וגם לא שני חטפים בתחילת מילה. סימן החטף הוא להראות שהחי"ת בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשוא נח. כל הפסוק בלשון ציווי החל משמו שמים [בהפטרות יש לקרא בקמץ חטוף (קטן) ובשוא נח, אך במוסף (שבת ר"ח) חֲרָבָה עִירָנוּ בקמץ רחב ובשוא נע, והמשנה שם (במיוחד בהברה האשכנזית) משנה המשמעות באופן חמור!]

בן לאשרי. וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר ענה יי. דקדוקי המפרשים ידועים. ויש לומר על פי דברי רש"י דיש מלת 'אל' במקום 'על' כמו 'אל שאול וא'ל בית הדמים (שמואל ב, כא, א); 'אל הלקח ארון האלקים (שמואל א, ד, יט). והכונה שמושה רבינו ע"ה נתן לנו סימן לידע לאיזה רב וצדיק צריכים להידבק וידבר משה' סימן 'אל' והיינו 'על ראשי' מנהיגי בני ישראל, 'המטות', שהם ענוים ומחזיקים את עצמם שהם עדיין למטה, 'לבני ישראל לאמר', בשעה שדורשים או אומרים תורה לפני הצבור והדברים מתוקים וערבים לשומעיהם, אעפ"כ אינם מרגישים עיד"ז שום התנשאות, ועדיין הם מחזיקים עצמם למטה, כדכתיב במשה רבינו 'ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, א)', על רב כזה השי"ת משרה שכינתו, ויכול לומר 'זה הדבר אשר ענה ה''.
א"ה. עניין חילופי אל-על ידוע¹³. אבל השימוש בזה כאן הוא רק על דרך הדרש.

חזון איש. כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש פירש רש"י לפי שאמר שהבעל מפר, יכול כל נדרים במשמע, תלמוד לומר לענות נפש, אינו מפר אלא נדרי ענוי נפשה בלבד. והם מפורשים במסכת נדרים. נמצינו למידן דאם תלתה התנאי בדבר שאינו ענוי נפש ואינו בינו לבניה, וגם אין קושי לה לקיימו אינו יכול להפר קדם שעברה תנאה וכדאמר בגמ' קסבור ר' יוסי ניוול דחד יומא לא שמי' ניוול. וכן בכתובות שם אמרו לא תתקשט, ומשני קרו לה מנוולת. מבואר בהדיא דבתנאי שאין בו קושי לקיימו אינו מיפר קדם שחל וכן אמרו בקונם הנאת רחיצה עלי לעולם אם ארחץ היום תתסחי ואם לא ארחץ במי משרה מצי מיפר, ואי אפשר שיחלוק בו חכם. ואם יש בתנאי ענוי נפש או בינו לבניה לכו"ע דיכול להפר כדאמרו כתובות שם דלמ"ד דמודה ר' יוסי דקישוט הוי בינו לבניה יכול להפר.

אנסה להסביר, רש"י כאן מביא דין שהבעל יכול להפר את נדרי אשתו רק נדרי עינוי נפש, גם יכול להפר נדרים שבינו לבניה, כלומר שמפריעים לחיי הנישואין (אם למשל האשה נודרת שתהיה נזירה – הרי בתום תקופת הנזירות היא חייבת בגילוח ראשה, והבעל יכול לטעון שאשה מגולחת היא דבר שאין הוא מסכים לסבול, נוסף לזה שההמנעות מיין ומענבים היא עינוי נפש. אם האשה תלתה את הנדר בתנאי, שאם תעשה פעולה מסוימת או אם יקרה דבר מסוים, הנדר יחול. על זה אומר החזון איש שכל עוד הנדר לא חל אין בכוח הבעל להפר. בדוגמה כאן אם האשה אמרה שאם לא תרחץ היום יאסר עליה בנדר לרחוץ לעולם, כל עוד לא רחצה אין הוא יכול להפר, אא"כ אמרה שאם לא תרחץ היום במים מאוסים (מי משרה – מים ששורים בהם פשתן כדי לעבדו, והמים מסריחים ונמאסים ע"י השרייה, שאי קיום התנאי היא עינוי).

לא ב זרע שמשון. נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיה. במדרש (ילקוט שמעוני רמז תשפה) אמר לו הקב"ה, אם אתה רוצה לחיות שנים הרבה, לא יראו ישראל נקמה באויביהם, ולא תכבש מדין לפנייהם. מיד אמר משה, מוטב שתכבש מדין לפנייהם ויראו ישראל מפלה בשונאיהם, ע"כ. מדברי המדרש מבואר שאם עושים נקמה במדין, צריך משה

¹³ בתפילת מוסף הרגלים אחרי הזכרת הקרבנות, (ובמנהג אשכנז קוראים את פסוקי הקרבנות עצמם), מתחילה תפילה 'מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו שובה עלינו בהמון רחמין...' כך מנהג כל עדות ישראל. יצחק סאטנב מסכיל חכם בעיניו שינה ל'שובה אלינו', ובהרבה סידורי אשכנז וספרד (חסידי) גורסים כמוהו...

למות בסמוך לכך, ואם משה רוצה לחיות שנים הרבה, צריך הקב"ה להתעכב מלעשות דין במדין. ויש להבין מפני מה תלוי מיתתו של משה בנקמת מדין. ונראה לבאר עפ"י מה שמצינו (ילקוט רמז תשפה) בפסוק שבתחילת הפרשה וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, 'אין וידבר' אלא לשון עז, ולמה דבר עמו בלשון עז, לפי שלא מיחה בשבטו של שמעון, א"ל הקב"ה ומה אם בזמן שעמדו כל ישראל בצד אחד בשעת העגל, ולא היה עמך אלא שבט לוי בלבד, עמדת ומחית בכל ישראל, עכשיו שכל ישראל עמך, ולא עמד בצד אחד אלא שבטו של שמעון, לא היה לך למחות? והיינו שהיה טענה על משה שגרם לישראל לחטוא, שמפני שלא מיחה בהם, לכן חטאו. והנה אם לא היה הקב"ה עושה דין במדין, בודאי גם לא יעשה דין במשה, שהרי אם מדין יכולים להציל עצמם בכך שיטענו שלא היה להם לישראל לחטוא, ואף שהם עשו פעולות לגרום להם לחטוא, מ"מ 'דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים', ובודאי שהיה ראוי להם לשמוע את דבר ה' ולא לימשך אחרי מי שמחטיא אותם, ומשום כן לא מגיע למדינים עונש על מעשיהם, א"כ כל שכן שאין ראוי שמשה יענש. אולם הקב"ה רצה לנקום מאת המדינים, וכשבא לנקום מאת המדינים על כך שהחטיאו את ישראל, מעתה יש למדת הדין לומר שגם צריך לענוש את משה, שגם הוא גרם להם לחטוא שלא מיחה בהם. וזה מה שאמר הקב"ה למשה, אם אתה רוצה לחיות שנים הרבה, לא יראו ישראל נקמה באויביהם ולא תיכבש מדין לפניהם, כי אני לא יוכל לעשות בהם נקמה, כי אם אבוא לדון אותם, מוכרח אני לדון גם אותך, ואם איני רוצה לדון אותך, שוב איני יכול לדון את המדינים.

לא דה הרב גור-אריה צור נר"ו דרשת אֱלֹף לַמָּטָה

שואל אוה"ח הק' על מי סמך לשלוח אנשים מועטים י"ב אלף, לעם רב. ותשובתו, שאין צורך שילחמו הם אלא יהיו שם עליהם פירוש בשבילם, שנאמר וַיְהִי עַל-מִדְּיָן. והטעם, כלשונו, לתת נקמת ח' פירוש נקמה שיתנקם ה' במדין באמצעותם על דרך אומרו ה' יִלָּחֶם לָכֶם (שמות יד, יד).

ולעומקו של מקרא יש ליתן עוד טעם בדבר, שיהיו שם על-מִדְּיָן, שיתפסו אומנותו של פינחס ויעמדו להתפלל ככתוב (תהלים קו, ל') וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֹל¹⁴. וכמאמר הזה"ק [פינחס, רל"ו, רל"ח] עָמַד בַּפְּרָצָה לִפְנֵי דִין שֶׁל יִצְחָק כְּדִי לְהִגֹּן עַל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד שֵׁם פִּינְחָס כְּחֻשְׁבוֹן יִצְחָק [208] שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם מְבֹאֵר שֶׁהִתְפַּלְלוּ, כְּכַתּוּב וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה (בראשית כד, סג) ואמרו אין שיחה אלא תפילה. הכי נמי עמדו והתפללו, והאויבים נופלים לפניהם. והיינו דכתיב נקמת ח'. ומה שהרגום גם בחרב כדי לקיים נקמת ישראל.

ובזה יתן טעם לשני הכתובים הסותרים לכאורה זה את זה. כתוב אחד אומר נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכתוב אחד אומר לָתֵת נִקְמַת-ה'. שבנקמות ה' נפלו לפניהם, ואז הרגום בחרב לקיים נקמת בני'.

ולעומקו של מקרא יש לומר עוד, שסמכו על תפילות של תינוקות של בית רבן, שבזכותן נפלו אויביהם לפניהם, כאמור בתהלים (א, ח) מִפִּי עוֹלָלִים וַיִּנָּקִים וַיִּסְדֹּתָ עוֹ לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם.

זה שכתוב על דרך הצח: אֱלֹף לַמָּטָה אֱלֹף לַמָּטָה, וירמוז למה שאמרו תינוקות של בית רבן [פרק הבונה מסכת שבת קד.] אֱלֹף-בֵּית אֱלֹף בֵּינָה. ונאמר פעמיים אֱלֹף לַמָּטָה אֱלֹף לַמָּטָה כנגד ושננתם לבניך. ועוד נרמז בזה: אֱלֹף לַמָּטָה אֱלֹף לַמָּטָה, ב' פְּעָמִים א'.

¹⁴ ויפלל מתפרש לשון פלילים, כלומר פינחס בא במשפט עם זמרי וכזבי והרגם, אבל התלמוד בבלי בברכות ו ב מפרש לשון תפילה.

והוא כעין אלף ב'. לַאֲלֵף ולחזור ולשנן וּלְאֲלֵף. וכפי שהיה בזמן מרדכי ואסתר שלמדו התינוקות הלכות הקומץ ודחו בזה עשרת אלפים ככר כסף של המון [מגילה טז.] וכן אמר: אתא מלי קומצי קמחא דִּידְכוּ ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דִּידִי.

וכן עניינו של המשך הפסוק: לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לְצָבָא. שתפילת התינוקות בכל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל נשלחות ישירות לשמים עד שצבא השמים והכוכבים נלחמים בעבורם במסילותם כנגד שבעים שרי האומות, והם נופלים לפניהם, כפי שמובא בשירת דבורה [שופטים ה, כ'] מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמַּסְלוֹתָם נִלְחָמוּ עִם סִיסְרָא. והיינו תִּשְׁלְחוּ לְצָבָא, לצבא השמים. והיושבי בשמים ישחק למו בשמעו את צעירי הצאן בקול אדיר, [והוא נוטריקון צב"א, צעירי-הצאן בקול אדיר], עד שהם כמלאכים המתיצבים לפניו, לקיים בזה הַתִּיַּעֲבוּ וְרָאוּ אֶת-יְשׁוּעַת ה', וככתוב בפרשתנו: וַיְהִי עַל-מִדְּוָי.

ועוד ירמוז הכתוב למה שנאמר שם (תהלים ח, ח') עֲנֵה וְאַלְפִים כָּלָם. ועל דרך הדרש, עֲנֵה אלו צעירי הצאן, וְאַלְפִים אלו י"ב אלפים מאנשי הצבא שעמדו בתפילה, כָּלָם, שכולם יחד התיצבו והתפללו לפני הקב"ה וקיימו בזה לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. ועל דרך הסוד נשלח אתם המלאך הנקרא נקם הוא השם הק' היוצא מע"ב שמות של ג' פסוקים ויסע ויבא ויט והוא מלאך של רחמים לישראל, הממונה להינקם מאויביהם של ישראל ובכך להשפיע רחמים בעולם. הוא המלאך שהיה בעזרו של פינחס כמבואר בלעומקו של מקרא בפרשת פינחס, ויצא אתם גם עתה, והיינו דכתיב: נָקָם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ועל דרך הצח, לשון נופל על לשון מצאנו כאן, שנאמר: מִפִּי עוֹלָלִים וַיִּנָּקִים וַיִּסְדֹּת עוֹ לְמַעַן עוֹרְרִיד לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. שהיונקים אשר לא טעמו טעם חטא, על ידם יבוא נקם לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם באלו שבאו להחטיא את ישראל. ואשר על כן נקראו עוֹלָלִים, לספר נפלאות ה' כאשר עשה במצרים באומרו (שמות יב, י): אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בַּמִּצְרַיִם, כֵּן תִּסְפֹּר בַּאֲזִנִּי בִּנְךָ וּבִן בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר עוֹלְלוּ הָעוֹלָלִים בַּמִּלְחָמָה מוֹדִין.

הכתב והקבלה. וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל. היה ראוי לומר וימסרו מישראל, מהו מאלפי, ויתכן שאינו על סכום מנין כ"א על ענין חשיבות ומעלה דומה לַאֲלֹפֵי אֲדָוָם (בראשית לו, מג ועוד שם), כְּכַבֵּשׁ אֲלֹפִי (ירמיהו יא, יט) דתרגומו בחר, ומזה במשנה דמנחות, אלפא לסולת כלומר המעולה והמשובח, מִלְּפָנוּ מִבְּחִמּוֹת אֶרֶץ (איוב לה, יא) פירש"י חשבנו וגדלנו, ומזה צִעִיר לְהִיּוֹת בְּאֲלֵפֵי יְהוּדָה (מיכה ה, א) היה ראוי להיות הצעיר והקטן בחשובי מעלה שביהודה, וטעם וימסרו מאלפי ישראל, מאנשים החשובים והמובחרים, ושפיר הוסיף יונתן בן עוזיאל בתרגומו גוברין צדיקין, ואמרו בספרי מגיד הכתוב שהיו צדיקים וכשרים, איש פלוני וצדיק יצא למלחמה, וכדאמר' בעלמא הָאִישׁ הַזֶּה (דברים כ, ח) מעבירות שבידו ואפי' מן הקלות אינו יוצא למלחמה. א"ה. חריף, אבל אינו נראה נכון.

לא ח פנים יפות. וְאֵת מַלְכֵי מִדְּוָן הָרָגוּ עַל חֲלִילֵיהֶם. י"ל דאף שאחז"ל [ור"ה ח ב] מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין, אבל בשעת עונש המלך הוא אחרון, כמו שמצינו דכתיב [תהלים קמט, י] לְעֵשׂוֹת נִקְמָה בְּגוֹיִם וְהָדָר תּוֹכַחֲוֹת בְּלִאֲמִים וכן [שם ק, י] יָדִין בְּגוֹיִם מִלֵּא גוֹיֹת וּאֲח"כ מִחֵץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ, וכן שָׁפַךְ חַמַּתָּה וּאֲח"כ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קִרְאוּ (תהלים עט, י), וכן מצינו גבי אדם הראשון שבתחילה שאל הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון הֲמֵן הָעֵץ (בראשית ג, יא) ואח"כ לחוה ואח"כ

לנחש, ובעונש להיפוך בתחילה לנחש ואח"כ לחוה ואח"כ לאדם, והטעם דאחז"ל מלך נכנס תחילה לדין מקמיה דניפוש חרון אף, אבל דרך המלכים להתנצל בעצמם שבצמם אינם עושים אלא ע"י העם, אבל העם מהפכים הדין על המלכים ואומרים שהוכרחו ע"י המלכים, וכיון שכבר ניפוש חרון אף, חוזר ומעניש את המלכים, וכן באדם לא קילל עד אחר דיפיש חרון אף, ויש לרמוז בזה מ"ש דוד המלך ע"ה [תהלים ב, א - ד] לְמַה רָגַשׁוּ גּוֹיִם וְגוֹ' יִתְנַצְּבוּ מַלְכֵי אֲרֶץ וְגוֹ' אֲדֹנָי יִלְעַג לָמוֹ וְגוֹ' אֶזְיֹבֶר אֱלִימוֹ וְגוֹ', ענינו שהלאומים והם מלכי אומות יִהְיוּ רִיק ונוסדו יחד, וסברו שיש להם טענה בדין, כיון שהם בעצמם אינם עושים אלא רָגַשׁוּ גּוֹיִם, וסברו שבוזה וְנִשְׁלִיכָהּ מִפָּנָיו עֲבִיתִימוּ בדין על העם, אבל יוֹשֵׁב בְּשָׁמַיִם יִשְׁחָק כִּי אַחֲרַיִם שִׁיגְדֵל חָרוֹן אֵף יחזור וידין אותם באפו, וז"ש אֶזְיֹבֶר אֱלִימוֹ בְּאָפוֹ וְגוֹ'.

לא יב מלוא העומר. וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֱלֶעָזָר חֲפִיזֵי וְאֶל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׂבִי וְאֶת הַמִּלְקוֹחַ וְאֶת הַשְּׁלָל אֶל חֲמֻנָּה. אפשר כי השלל הביאו השבי עצמן [היינו הנשים] (והטף) (הזכרים והנקבות)¹⁵, שהם היו יכולין לילך אל המחנה ושהרי אין טומאה לגוין, לכן הקדים 'השבי' ל'מלקוח', שהם היו מוליכין המלקוח. משא"כ פקודי החיל לא יכלו לבוא אל המחנה כמו שמפורש לקמן וְאֶתְּם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, אבל השבי לא היו מקבלין טומאה. מיהו רש"י פירש לקמן: חנו מחוץ למחנה שלא יכנסו לעזרה, שאין טמא מת משולח רק מן העזרה, עכ"ד. מיהו לפום פשטא לא ביקשו מעצמן ליכנס למחנה, כדי שלא יתערבו עם אחרים ויטמאום, לכן אמר וְאֶתְּם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כפי כוונתם שלא יתערבו עם אחרים שיטמאו מאכליהם וכליהם בהיותם בטומאתם, וכמו שכתב הרמב"ם פסוק כג: ועל דרך הפשט הזהירם וְאֶתְּם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שבעת ימים, וְתַחֲטְאוּ כדי שלא יטמאו את העם]. **א"ה.** משנה כלים א ח הָחִיל מְקוּדָשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין גּוֹי וְטִמְאָה מֵת נִכְנָסִים לָשֵׁם עֲזָרָת נָשִׁים מְקוּדָשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין טָבוֹל יוֹם נִכְנָס לָשֵׁם. מדין תורה, רק טמא אסור להכנס לעזרה, אבל ליד העזרה, מותר גם לטמא להכנס. המשנה מתארת מה שנהגו בימי הבית השני שלפנים מהחיל לא הורשו גויים וטמאי מתים להכנס. רש"י המובא כאן מזכיר רק את העזרה, כי תוספת ההרחקה לא נהגה עדיין. יש דיון אם הדין שלפנים מהחיל אסור לטמא מת נוהג גם בזמננו כשאין לנו עדיין מקדש. בספר הר-הבית כהלכתו של הרב אלישע וולפסון נר"ו מביא בזה חילוקי דעות. העולים בזמננו להר-הבית¹⁶ סומכים כנראה על הדעה המתירה.

לג לו חזון איש. מקומה של עיר קדש וכמה הוּ וַיִּסְעוּ מִעֵצֵן גִּבְרַיִל וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר צֶן הוּא קֹדֶשׁ בתוס' גיטין ב' א' ד"ה ואשקלון, וי"ל דתרי ר'קם¹⁷ וחגר כו', נראה דחמש הוו, אחת במדבר צין במדבר ל"ג ל"ז והוא במקצוע דרומית מזרחית של א"י ואינה מא"י, ואפשר שזו הנוכרת בראשית י"ד ה, הב' קדש ברנע שם ל"ד ד' והוא א"י, בדרומה של א"י קרוב למזרח, הג' בארץ

¹⁵ דברינו לקוחים מהחוברת מליצי יושר, ליקוט מחכמי ישראל שהבטיחו שזכותם תעמוד ללומדים בספריהם; המערכת הוסיפה הערות המוסגרות בסוגריים. תוספת ההסבר 'טף זכרים ונקבות' אינו מלשון מלוא העומר. בשלל לא היו גברים, כי הם הומתו במלחמה, יתכן לפרש את דבריו רק על נשים לפני שהומתו בפקודת מרע"ה.

¹⁶ יש סוברים בטעות שכל השטח הנקרא הר-הבית אסור להכנס לשם באיסור כרת. מי שחושב כך לא למד משניות מימי, וגם אינו מכיר את המציאות. נכון שיש מגדולי ישראל שמחשש שיכנסו למקומות אסורים גזרו איסור על כל השטח, לעומתם העולים הולכים רק במסלול ידוע וקבוע ללא חשש כניסה לעזרה.

¹⁷ משום מה רבים משתבשים בקריאת מלה זו. בהרבה ספרי משניות מנוקד בתחילת גיטין מן 'הַרְקָם וּמִן הַחֲגָר' רקם הוא אחד ממלכי מדין המוזכרים בפרשת מטות, ואינו שם מקום. קדש (גם קדש ברנע) מתורגם רָקֶם; שור מתורגם חֲגָרָא, ובלי אל"ף חֲגָר. אמנם ב'על התורה' מנוקד במשנה רָקֶם, ולדבריהם המשנה שלהם בנויה על כ"י קויפמן. לפי האמת יש בניקוד כ"י זה ניקודים מוזרים המעידים על הקריאה בזמן כתיבת הספר ובמקומו, ואין זה מחייב.

פלשתים במקצוע דרומית מערבית וזו הנזכרת בראשית כ' א, הד' דכתיב יהושע י"ט ל"ן וְקָדְשׁ¹⁸
וְאֶדְרָעִי וגו' וזו עיר מקלט שם כ"א ל"ב והיא במזרח סמוך לצפון, וזו שבמשנתנו חו"ל בגבול.

סוף הפרשה הרב דוב לנדו נר"ו. וְלֹא תִקְחוּ כֶפֶר לְנֶפֶשׁ רֵצַח אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוֹת.
יש לעיין בלאו דלא תקחו כופר, מה יהא הדין בהורגי נפש שאין בהם מיתה אלא מכניסין
אותם בכיפה וכו', כגון הורג בעדות מיוחדת או בלא התראה (סנהדרין פ"א ב), מי נימא כיון
דכתיב אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוֹת כִּי מוֹת יוֹמָת, ומשמע לכאן רק מיתה ממש, או דלמא לאו דוקא
מיתה ממש, אלא כל שיש בו איבוד נפש בכלל, וי"ל דכיפה נמי בכלל איבוד נפש וכדאיתא
התם בסנהדרין דנותנין לו לחם צר וכו' עד שכרסו מתבקעת.

והנה בחזו"א סנהדרין (כ"א ה') דן בכללות הענין מהו גדר דין דכיפה לפרטי הדינים וכתב שם
דנראה דכיפה יש לו חומר דדיני נפשות, ויעו"ש מה שהאריך בזה וא"כ יתכן דלענין לאו דלא
תקחו כופר לנפש רוצח נמי הוי כיפה בכלל.

והנה יש לדון בזה מסוגית הגמרא דאיכא לאו דלא תקחו כופר גם בחייבי כיפה, דבגמרא
מצרכינן הנך תרי, לאו דלא תקחו כופר לנפש רוצח ואמרין עלה דא"א ללמוד שוגג, היינו
גלות ממזיד משום דחמיר איסורי' וחייב כיפה נמי חמיר איסורי' דהרגו במזיד, מיהו בגוונא
דהרג בלא התראה לא הוה כל כך מזיד כמו זה שהתרו בו.

ובענין אי לוקין על לאוין אלו כתב במנ"ח דאין לוקין דהוה לאו הניתן לתשלומין, מיהו כל
זה לשיטת הרמב"ם דס"ל כן בעלמא דאין לוקין על לאו הניתן לתשלומין, אך לחולקים בזה
ולית להו האי ענינא דניתן לתשלומין איכא נפ"מ בהנ"ל.

על חודש אב הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה מידידנו הרב גור-אריה צור.

לראש חדש מנחם-אב

הַסֶּכֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם מוֹבָא בְּזוּה"ק כִּי הַשֵּׁם הַשּׁוֹלֵט בְּחֹדֶשׁ מִנְחָם אֲב
הוּא הוֹיָה הַיּוֹצֵא מִרָאשֵׁי תִיבוֹת בְּפִסּוּק וַיִּדְבֹּר מִשָּׁה וְהַכֹּהֲנִים הָלוּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
הַסֶּכֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעַם לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

הַסֶּכֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם

ובמקביל השם אהיה הק' יוצא באותו סדר כך: היא' נכאשר י' מקביל לו' וא' מקביל
לי' כזה: הויה היא'.

ובצירוף של יהוה יחד עם אהיה שיוצא בסדר הרגיל יאההויה, הרי בחדש
אב יהיה הצירוף הויה היא' כך: ההוייאהה

על פי תיקוני האר"י טוב לכוון שם זה בראש חדש בתפילת המוספין בברכה
האמצעית של "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכבר מופיע ברב הסידורים כך
[בניקוד של הַסֶּכֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם] כזה:

הויה היא' ההוייאהה

ומובא עוד במדרשי הזוה"ק והביאו הרב מאפטא בספרו "אוהב ישראל": שכל
אימות שיקדים י' או ו' לאות ה' הרי זה חדש של רחמים. וכגון ניסן שצירופו
יהוה מהפסוק י'שמחו ה'שמים ו'תגל ה'ארץ.

ובהקדים האות ה' לי' או ו' הרי זה חדש של דין וכגון ביחדש אלול: ההו"י
ובחדש מנחם אב, חציו הראשון של השם הנ"ל יקדים בו האות ה' לאות ו',
ובחציו השני תקדים האות י' לאות ה'. כזה: הויה.

¹⁸ לא מנוקד קָדֶשׁ, גם לא מתורגם רָקֶם

לומר לך שחציו הראשון של החדש הוא דין, ואכן מסיים הוא את ג' השבועות ביום ט' באב, וחציו השני הוא רחמים, ואכן מתקיים בו ט"ו באב, עליו נאמר לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וגו'. מהרה יהפך גם חציו הראשון לימים טובים בב"א.

ועל דרך הצח, יהיה הפסוק

חֲסֶכֶת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם

רמז לחורבן הבית פֶּהֶכְנָה לביאת משיח צדקנו. שכן חֲסֶכֶת וְשָׁמַע דרשו חז"ל [ברכות סג:] הֵס וְכִתֶּת עֲצָמָךְ עַל דְּבַר־יְהוָה. וכשם שכתת הקב"ה עצים ואבנים של בית המקדש כן מתוך החורבות תיבנה ירושלים על ידי המשך הפסוק: חֲסֶכֶת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם. ודרשו חז"ל [סנהדרין צח.] הַיּוֹם – הוא יום ביאת המשיח, אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ. שנאמר [תהלים צו ז'] הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ. ובכך ימי בין המצרים ובפרט מראש חדש אב הם ימי הכנה לביאת משיח צדקנו בב"א.

תָּנוּ לַחֲכָם וְיִחְכְּמוּ-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אִם אֶתְּה מִתְעַנִּין

בְּחִבָּתִים הַלְשׁוֹנִיִּים שֶׁל הַתּוֹרָה

(לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, הַמִּשְׁנָה, הַתְּלָמוֹד וְכו')

אֶתְּה מוֹזְמֵן לְהַרְשֵׁם (בְּחֵן)

לְקַבֵּל דּוּאָ"ל בְּנוֹשָׁאִים לְשׁוֹנִיִּים

בְּכַתִּיבַת info@maanelashon.org

☺ בּוֹא לְהַחֲכִים אֶת עַצְמְךָ וְאֶת שִׁאֲרֵי הַמַּכְתָּבִים ☺